

Oproep tot omkeer.

Over bekering en bestaansverheldering

Interview met Wim Dekker

Er moet iets gebeuren in een mensenleven. Die zin houd jij hoog. En je neemt pittige stellingsnames in.

*De ingrediënten van Paulus' bekering acht je bijvoorbeeld exemplarisch voor iedere christen. Wat daar bij Paulus gebeurt, misschien moet dat ook wel bij ons gebeuren, bij ons allemaal? Het is spannend om te lezen. Tegelijkertijd heeft het ook iets ongemakkelijks: *beschrijven wat er gebeurt als God in een mensenleven werkt*. Is dat niet persoonlijk, mysterieus vaak en amper benoembaar? Loop je niet het risico teveel in een stramien te gaan denken over *hoe God werkt*? In de missionaire*

praktijk zien we een bonte stoet van mensen die op allerlei manieren zich bewegen in het krachtenveld van God. Hoe zoek jij je weg in het erkennen en waarderen van die variëteit aan wegen tot God en tegelijkertijd je overtuiging dat het handelen van Christus te herkennen/te identificeren is in een geloofsleven?

Mensen komen langs velerlei wegen of anders gezegd: worden door God geleid langs velerlei wegen. Achteraf bezien is Hij al zo lang met ons in de weer geweest voordat wij tot de volle kennis van Hem komen en tot een daadwerkelijke overgave. Het grote voorbeeld is Augustinus, die hierover zo diep en menselijk tegelijk schreef in zijn Confessiones 'U was al lang bij mij, toen ik nog niet bij U was'. Mooi vond ik in dit verband ook wat Anselm Grün schrijft over Paulus, die de imprint van het gebeuren rond de steniging van Stefanus in zijn onbewuste heeft omgedragen. Maar helaas zijn er ook velen bij wie het nooit tot een daadwerkelijke omkeer komt, een doorbraak, een overgave van het hart. Daarom moeten we als pastor wel oog hebben voor de lange en omslachtige wegen die vaak afgelegd worden voordat het tot een bekering komt. We moeten ook niets willen forceren. Maar we moeten tegelijk blijven beseffen, dat zowel kerkgangers als niet kerkgangers een bekering nodig hebben, waardoor er gesproken kan worden van het ingaan in een nieuwe werkelijkheid: 'De Heer heeft mij gezien en onverwacht, ben ik opnieuw geboren en getogen'. Het meest kenmerkende en tegelijk het overeenkomstige in alle bekeringen is, dat je de regie over je eigen leven uit handen geeft. Daarom is de bekering van Saulus behalve bijzonder ook exemplarisch voor alle bekeringen.

Wat zou je antwoorden als een jonge tijdgenoot aan je vraagt: *Hoe weet ik of God in mij werkt?*

God werkt altijd in jou. Hij is je Schepper en Hij blijft als Schepper op allerlei manieren betrokken op jouw leven. Hij wil dat jij de goede keuzes maakt, die leiden tot het goede leven. De vraag aan jou is of je daarvoor openstaat en of je met de signalen die Hij uitzendt iets doen wilt. Die signalen komen naar je toe in levenservaringen, in situaties waarin mensen een beroep op jou doen. Twijfel je welk appèl daarin tot je komt, dan kun je heel wat wijzer worden van wat Jezus heeft geleerd, bijv. in de Bergrede. Lees dat eens rustig door en vraag je af hoe je je daartoe verhoudt. Wekt het verlangen in je op? God werkt altijd in jou en Hij wil graag nog meer in jou werken, zodat je weer helemaal aan je bestemming als mens gaat beantwoorden. Maar wil jij dat ook? Of moet je, als je eerlijk bent, zeggen: ik stel zelf mijn prioriteiten en bepaal mijn grenzen. De bekering begint ermee, dat je met dit antwoord geen vrede meer hebt.

In *In de Waagschaal* schrijft Maarten den Dulk (in een recensie over jouw boek, in het nummer dat deze week verschijnt) over een persoonlijke ervaring van onderbroken worden, zowel theologisch als geestelijk, over de ontredde periode, maar ook over de verandering die het bracht. Hasselaar noemde dat toen *metanoia*, bekering. Als gevraagd wordt naar belangrijke *metanoia*-momenten/periodes in jouw theologische en geestelijke leven, waar denk je dan aan?

Mooi dat Hasselaar als volbloed Barthiaan dat zo durfde duiden. Je zou bij hem verwacht hebben, dat hij een strikte scheiding aangebracht had tussen psychologische processen en de bijbelse bekering. Maar Hasselaar was ook een leerling van Gunning, die met zijn uitdrukking 'de waarheid is ethisch', onder andere bedoelde, dat de realisering van de waarheid van God in ons leven nooit buiten dat geleefde leven om gaat, met alle psychologische wetmatigheden, die daarbij horen.

Zelf herken ik dat. In mijn jonge jaren maakte ik een sterker onderscheid tussen psychologie en geloof, later ben ik dat anders gaan duiden. Toen ik begin dertig was had ik een sterke geloofscrisis. Ik zag niet, dat het ook en misschien wel allereerst een psychologische crisis was. Later besepte ik dat God die psychologische crisis gebruikt had, om mij het vanzelfsprekende van geloven af te nemen, waardoor ik in de rest van mijn leven veel beter in staat was mensen voor wie God ver af was, nabij te komen, me solidair met hen kon voelen. Mijn antenne voor de verborgenheid van God in de westerse cultuur is aangescherpt door wat waarschijnlijk in eerste instantie een psychologische crisis was.

Later zijn er nog verschillende momenten in mijn leven geweest, dat ik veel 'zekerheden' los moest laten, een rouwproces doormaakte vanwege teleurstellingen in mijzelf en anderen. Boven mijn vaste plek op de bank in onze huiskamer hangt een kleine steendruk van Chagall, waarin hij in enkele pennenstreken de worsteling van Jacob bij Pniël heeft weergegeven. Die is mij zeer dierbaar. Ook de uitdrukking uit de Statenvertaling: 'Hij was hinkende aan zijn heup', is mij zeer kostbaar geworden. Ik ben nog steeds hinkende aan mijn heup en als ik daar bij bepaald word, beseft ik dat het zowel mijn lek en gebrek is als een grote genade.

In de bevindelijke traditie heeft de *sylogismus mysticus* ook tot onzekerheid geleid. Onzekerheid als *Hoe taxeer ik wat er in mijn ziel gebeurt, hoe oprecht is dat, is dat genoeg?* Jij houdt in je boek een pleidooi voor de *sylogismus practicus*, voor de praktische en ethische uitwerking van de bekering in een mensenleven. Maar, of het nu mystiek of moreel is, is deze 'procedure' om tot geloofszekerheid te komen niet ook een soort aporie in de gereformeerde theologie? Bevestiging zoeken van de waarachtigheid van je bekering in mystiek of moraal kan immers ook leiden tot hoogmoed, of tot onzekerheid, of tot een soort geobsedeerdheid met jezelf? Herken je iets van die aporie? Hoe ben je daar zelf mee omgegaan? Hoe voorkom je dat je mensen niet opnieuw terugbrengt in die aporie? Is er wat jouw betreft geloofszekerheid in mystiek of moraal te vinden?

Geloofszekerheid ontvangen we door ons toe te vertrouwen aan Gods goedgunstige gezindheid jegens ons, om het met Calvijn te zeggen. Maar geloofsversterking ontvangen we ook uit de werken, die in Christus gedaan worden en waar we zelf blij van worden. Via de *sylogismus mysticus* kunnen we gemakkelijk verdwalen in onszelf. Via de *sylogismus practicus* worden we bemoedigd in onze stappen op de weg van de navolging. Wanneer ik vecht met mijn zonde van de hoogmoed, word ik elke keer wanneer ik daadwerkelijk mijn hoogmoed afleg en de ander hoger acht dan mezelf, blij omdat ik weet dat ik dit vanuit mezelf nooit zo zou doen. Ik dank Christus dat Hij door zijn Geest in mij werkt. Ik ben het in deze helemaal eens met de Heidelbergse Catechismus, die zegt in zondag 32, dat we door de vruchten verzekerd worden van het geloof. De catechismus heeft nooit bedoeld, dat deze zekerheid in plaats zou komen van het vertrouwen op het volbrachte werk van Christus. Het gaat om bevestiging, verificatie, zouden we misschien vandaag zeggen.

Random bekering speelt ook regelmatig de kwestie van het oordeel. *Laat je behouden uit dit verdorven geslacht.* Heb je overwogen om die dimensie een plek te geven in dit boek? Hoe zou jij daarover met tijdgenoten spreken? Kun je eens wat schrijven over het separerende in jouw preken? Geef jij daar op jouw manier ook vorm aan? Hoe doe je dat? Wat zijn de valkuilen daarin?

Het oordeel geeft in de Bijbel steeds urgentie aan de oproep tot omkeer. In het Nieuwe Testament is dit sterk apocalyptisch ingekleurd: het laatste oordeel, dat aanstaande is. Eens worden de dingen recht gezet en is jouw leven dan intussen ook in de rechte verhouding gekomen zoals de Schepper dat bedoelde? Anders pas je straks niet in Gods nieuwe wereld. In het Oude Testament wordt ook vaak over oordelen gesproken, die zich in het hier en nu al voltrekken. Beide accenten zijn belangrijk en moeten we ook vandaag verwerken. We moeten dit niet piëtistisch versmallen tot een heel persoonlijke oproep om ons te bekeren opdat we niet voor eeuwig verloren gaan. Deze benadering lijkt wel op hoe de Bijbel erover spreekt, maar toch is het niet helemaal hetzelfde. Het versmalt de zaak waar het in de Bijbel om gaat tot persoonlijk zieleheil.

‘Wie de wil van God doet, blijft tot in het eeuwige leven’, zegt de apostel Johannes. Wie met die wil van God niets te maken wilde hebben, leidt nu al een verloren leven en gaat verloren. Het woord ‘verloren’ betekent dan: niet tot zijn bestemming gekomen. Het oordeel is overal daar waar het leven niet tot zijn bestemming komt. Dus ook al in het hier en nu. In die zin hangen ook vandaag, juist vandaag, de oordelen van God laag over de wereld. Waarom is het in de kerken vandaag vaak oorverdovend stil, wanneer het over de oordelen en het laatste oordeel gaat? Dat verontrust mij.

Terry Eagleton heeft eens geschreven: *Al zou heel Wall Street bestaan uit bekeerde christenen, dan nog zou het systeem desastreus uitwerken op culturen, gemeenschappen en de schepping. Individuen zijn niet in staat om intrinsieke dynamieken in systemen te veranderen.* Kun je eens wat filosoferen over die vraag naar de rol van economische, militaire en politieke machten, machten die voor een groot deel deze wereld en deze schepping ontworpen, en de rol van bekering? Kunnen systemen ook bekeerd worden? Of kunnen systemen alleen doldraaien?

Ik ben het helemaal met Eagleton eens. Ik had in mijn boek nog wat meer willen schrijven over de bekering van Ninevé. Dat is er niet van gekomen, maar had wellicht wel gemoeten. Wanneer de inwoners van Ninevé zich bekeren heeft dat zeker ook persoonlijke connotaties, maar niet alleen. Dat geldt trouwens evenzeer wanneer de profeten Israël als volk oproepen tot bekering. Dan gaat het niet alleen om het persoonlijk handelen, maar om de hele inrichting van de samenleving. Je ziet in de Bijbel wel een ontwikkeling, waarin de persoonlijke bekering steeds belangrijker wordt en minder gesproken wordt over de bekering van hele landen en volkeren. Dat zal samenhangen met de politieke constellatie van het volk Israël, dat sinds de ballingschap onder vreemde overheersers was. In de Openbaring aan Johannes lijkt de moed opgegeven te zijn, dat volkeren tot bekering komen. De stad Babylon bekeert zich niet, zoals Ninevé, maar stevent onherroepelijk op de ondergang af. Wanneer ik de beschrijving van Babylon lees in Openbaring doet me dat sterk denken aan onze kapitalistische verworpen wereld. Ik heb niet de gedachte, dat christenen hierin een keer kunnen brengen. Maar wat betekent het dat God Sodom gespaard zou hebben, als er nog tien rechtvaardigen waren?

Horen wij bij die tien rechtvaardigen en wat houdt dat dan concreet in? Een rechtvaardige zijn, terwijl het systeem waarin je leeft, totaal niet rechtvaardig is? Daarover moeten we het met elkaar hebben en in het algemeen is veel meer ascese nodig in onze dolgedraaide wereld. Ook daar zouden we het veel vaker over moeten hebben. Intussen maakt het verschil of Gorbatsjov of Poetin het bewind voert. Zolang God ons en de wereld de kans op de bekering geeft zullen we nooit een politieke relativist of pragmaticus worden, maar alert blijven en opkomen voor recht en gerechtigheid.

Ik herken je scherpe kritiek op het Ik-tijdperk en op de type mens die daardoor ontstaat. En tegelijkertijd heb ik van jou geleerd dat er ook zoveel humaniteit onder mensen is, zeker ook in onze cultuur. Vorige week had ik een gemeenteavond ergens in het land en ik was onder de indruk van de inzet van zoveel gemeenteleden voor jongeren, ouderenbezoekwerk, gehandicapten, in het hospice, voor vluchtelingen.

Er gebeurt zoveel goeds. Soms denk je ineens: wie is die Ik-mens dan precies waar jij en Van de Beek zo'n filippica tegen afsteken? Is het niet ook een ietwat koude typologie van tijdgenoten? Ik bedoel maar: zitten er veel ik-mensen in jouw directe omgeving, in je familie en je vriendenkring, of zijn dat vooral anderen die je amper kent? Is het misschien meer een mensbeeld dat naar bovenkomt in media en commercials? Hoe ga je om met die spanning tussen terechte cultuurkritiek en concrete mensen?

Het gaat er niet om alle goede dingen, die er zijn, ook allerlei altruïstische initiatieven, te miskennen. Maar ik ken helaas wel veel mensen, die in hoofdzaak gaan voor zichzelf. Dat zal altijd wel zo geweest zijn, want de menselijke natuur is volgens Luther incurvatus in se. Maar in onze cultuur wordt het eerder als deugd aangewakkerd dan ontmoedigd. In de kerk moet in ieder geval deze gevaarlijke macht in onze cultuur aangewezen en ontmaskerd worden. Nog mooier zou zijn, wanneer de kerk een tegenbeweging zou kunnen zijn. Wanneer dat concreet zo is, misschien wel op de gemeenteavond waar je over vertelt, dan mag dit ook benoemd worden. Wat mij betreft zelfs in de lijn van de syllogismus practicus. In de kerk komt echter, ook daar waar veel bewogenheid met de nood in de wereld zichtbaar is, het ik-tijdperk door de achterdeur binnen in de nadruk op persoonlijke keuzevrijheid wanneer het gaat om het gemeente zijn. Ik ken diep serieuze mensen, ook heel gelovig, die totaal niet begrijpen waarom je trouw zou moeten zijn aan je gemeente. Zozeer zijn ze ondergedompeld in een cultuur, die het individu centraal stelt, dat elke bewustzijn van wat hier aan de hand is, ontbreekt. Bewustwording is nodig, tegen de stroom in.

Vorige week bezocht ik een bijeenkomst van de werkgroep Rome-Reformatie. Mooie bijeenkomst. Arjan Plaisier zei: *In het zoeken naar eenheid gaat het om de bekering van de kerk tot Christus.* Kun je eens iets schrijven over de *bekering die we als kerk nodig hebben*, en die voor een deel ecologisch van aard zal zijn, maar ook andere kanten heeft, zoals de eenheid van de kerk? Hoe gebeurt bekering *van de kerk*? Zijn daar ook geestelijke ingrediënten van te benoemen, waaraan je kan zien dat God aan het werk is om de kerk te bekeren (zoals jij schrijft dat je dat ook op individueel niveau kunt zien)?

Deze vraag sluit deels aan bij wat bij het vorige punt aan de orde kwam. De individualisering in de cultuur heeft in de kerk de al aanwezige tendens versterkt, dat de vrome mens het uitgangspunt is in het denken over de kerk, in plaats van Christus, die zich een gemeente vergadert die zijn lichaam is. Zo lang dit het uitgangspunt is, zal het met de oecumene niets worden, hooguit wordt er dan gesproken over de oecumene van het hart.

Nog afgezien hiervan heeft een kerkgenootschap zoals elke vereniging de neiging te gaan draaien om de eigen as. Zodra het woordje 'ons' en 'onze' vaak valt in de kerk, moeten de alarmbellen afgaan.

Behalve om de oecumene gaat het ook om de missie. Iedere kerk moet zich steeds weer afvragen hoe zij met alles wat ze in haar traditie ontvangen heeft, dienstbaar kan zijn aan de missie van Gods kerk in de wereld. De eigenheid wordt dan niet gekoesterd als een bezit, laat staan als een identiteit om zich daarmee af te zetten tegen de ander, maar wordt onder aanroeping van de Geest ingezet ten dienste van haar zending in de wereld.

Ook in het instituut kerk zit heel veel ik-gerichtheid. De bekering van de kerk betekent, dat elke gemeente zich in haar gemeentebijeenkomsten en tijdens kerkenraadsvergaderingen afvraagt: Heer, wat wilt u dat wij nu en hier zullen doen om gemeente te zijn tot uw eer en tot heil van de mensen om ons heen? Dan krijg je geen briefjes uit de hemel, maar de vraag zo stellen ontregelt alle vanzelfsprekendheden en creëert nieuwe ontvankelijkheid voor wat de Geest tot de gemeente zegt.

Ik ken je als een theoloog die pendelt tussen werelden. Dat is een kracht van je. Je pendelt tussen de kerk, de academie, de cultuur, de traditie, het geestesleven. Soms deed je een appèl op de kerk om begrijpelijker te spreken, om zich meer te verdiepen in tijdgenoten en in wat er in je cultuur speelt (vgl. *Om de verstaanbaarheid*). Ik las in dit boek ook andere accenten. Je spreekt met liefde over 'strenge zondagsheiliging', over de soberheid van de gereformeerde traditie, over het contraire en cultuur-kritische van deze traditie, over herinneringen uit het geestelijk milieu van je komaf. Ik vind dat boeiend om te volgen en ervan te leren. Als je terugkijkt, vind je dan dat we bij Areopagus een cultuurkritischer of een cultureel gedistantieerdere lijn hadden moeten volgen? Als je naar morgen kijkt, welke accenten zou jij dan leggen in de verhouding tussen cultuur en theologie/geestelijk leven? Noem eens wat risico's voor een theologiebeoefening (zoals de mijne) die pendelt tussen cultuur en traditie/belijden?

Ik herken helemaal wat je zegt ten aanzien van mijn eigen positie. Mijn meest kritische boek was Marginaal en missionair. Dat was zo kritisch dat in eigen kring mensen zich ervan distantieerden en dat het door anderen omarmd werd, die voorheen dachten dat ik teveel met mijn tijd mee bewoog. Je kunt echter niet alles tegelijk zeggen. Om een punt te maken, moet je af en toe eenzijdig zijn. Zelf heb ik steeds de indruk gehad, dat het mij gegeven werd, dat ik de dingen zo zei als ik ze zei. Het is eigenlijk net zo als met een preek. Wie in een preek alles wil zeggen, zegt niets. Mijn beste preken zijn eenzijdige preken. We mogen erop vertrouwen, dat we staande in de tijd, levend bij de Schriften, geleid door de Heilige Geest, af en toe dingen mogen zeggen, die ertoe doen, die ook van Godswege gehoord moeten worden. Dat betekent absoluut niet, dat God niet door anderen tegelijkertijd iets anders kan zeggen. Hij kan de volle waarheid nooit door één persoon tegelijk laten zeggen, daar heeft Hij meer mensen voor nodig. Mij laat Hij zeggen, wat ik ontvangen heb door mijn biografie, studie, levenservaring en intuïtie. Het blijft in zijn handen wat Hij ermee doet en voor wie het tot zegen is. Hout, hooi, stro en stoppelen zal Hij vanzelf weer doen verdwijnen.

Dit is de persoonlijke kant van de zaak. Inhoudelijk, theologisch ben ik gevormd door de gereformeerde, maar ook door de ethische traditie. In die laatste traditie was er het besef, dat de waarheid van het evangelie in elke tijd als het ware opnieuw geboren wordt in een wisselwerking tussen het Woord en de werkelijkheid van het daar en dan geleefde leven. Volgens mij is dat ook jouw positie. Het gevaar is, dat we in deze positie toch uiteindelijk meer horig worden aan de cultuur dan aan het Woord. Dat heeft de kerkgeschiedenis en ook de geschiedenis van de ethische richting in de voormalige Hervormde Kerk bewezen.

In het begin van mijn loopbaan was er in de gereformeerde beweging van onze kerk nog weinig besef van de noodzaak van de wisselwerking tussen Woord en werkelijkheid. Later kwam dat besef er veel meer. Maar dat gebeurde naar mijn inzicht minder op grond van gedegen reflectie dan wel puur pragmatisch: de invloeden van buiten af waren niet meer te keren en men probeerde er het beste van te maken. Soms denk ik, dat we daar nu nog middenin zitten en dat vandaag daarom ook het tegengeluid weer meer gehoord moet worden. Als alles vloeibaar geworden is, hoef je niet te pleiten voor openheid, maar moet je juist weer de punten aanwijzen die ons bewaren bij het geloof van de kerk der eeuwen. Niet uit behoudzucht maar vanuit een hervonden fierheid en standvastigheid.

De secularisatie gaat onverminderd verder. Niemand kan zeggen, dat hij dat met zijn benadering en verstaan van de waarheid kan keren. Ook wij hebben het niet kunnen keren. Hopelijk kunnen we wel met ons blijven pendelen tussen evangelie en cultuur voor een aantal mensen , die anders af zouden haken, iets betekenen. Maar degenen die menen dat wij geneigd zijn teveel water bij de wijn te doen, moeten dat zeker blijven zeggen. Het zou kunnen zijn, dat ze af en toe echt een punt hebben.

Stel je voor, er woont een fanatieke FarmersDefence-boer in jouw dorp, en je treft hem toevallig op een dorpsfeestje. In een kleine groep steekt hij de loftrumpet over de dikbilkoe (waar jij kritisch over schrijft). Even later tref je hem aan op de verjaardag van iemand die je kent, het blijkt zijn zoon. Je komt naast hem te zitten. Hoe pak je dat aan? Ga je het erover hebben en hoe? Heb je ervaring met dit soort gesprekken? Wat heb je daarvan geleerd?

Opletten met te snel een oordeel te geven. Vragen stellen, belangstellend, ook een beetje ontregelend. En bij sommigen werkt het nog heel goed wanneer je zegt: 'De rechtvaardige kent het leven van zijn beest'. Zij weten dat dat een Bijbeltekst is en dat 'kennen' nog iets meer is dan weten hoeveel biefstukken erin zitten. Dat is dan weer het voordeel wanneer mensen goede Schrituitleg te horen krijgen in de preken. Maar mensen moeten geholpen worden de link te leggen met hun concrete praktijken. Vaak is er niet over nagedacht. Ik zie wel mensen tot inzicht komen. Dat komt dan niet alleen door preken, maar doordat een kind bijvoorbeeld op school hoort, dat dit soort praktijken om dieren te houden toch echt niet kunnen. God gebruikt soms eerder een kind dan een dominee om te zorgen, dat het kwartje valt.

Intervie: Kees van Ekris

Beeld: KokBoekencentrum